

Juozas KARACIEJUS

IŠ SENŲJŲ LIETUVIŲ KALBOS SOCIALINIŲ TERMINŲ TYRINĖJIMO ISTORIJS

Senųjų lietuvių kalbos socialinių terminų istorija atskirai, atrodo, niekur nebuvo tyrinėta. Žinoma, tai nereiškia, kad socialinių lietuvių kalbos institutų pavadinimai lingvistinėje literatūroje iš viso buvo apeinami. Kurie ne kurie lingvistiniuose darbuose pasirodė tada, kai, istoriniam lyginamajam metodui sukaupus daugiau duomenų, buvo susidomėta indoeuropiečių arealijomis, t. y. kai, pasitelkus pagalbon tuomet žinomus senosios istorijos, archeologijos bei kitų pagalbinių disciplinų faktus, buvo bandyta lokalizuoti indoeuropiečių protėvynę, jų civilizaciją. Dalis senųjų lietuvių kalbos socialinių terminų nagrinėjama vadinamosios lingvistinės paleontologijos [Pictet A., 1859 – 1863; Шрадеръ O., 1886, 25] atstovų, kurie pirmieji, mėgindami rekonstruoti indoeuropiečių (jų tarpe ir lietuvių) civilizaciją, socialinę struktūrą bei socialinių institutų kilmę ir evoliuciją, jų pavadinimus stengėsi nagrinėti kaip terminus, o ne kaip atskirus žodžius, iliustruojančius fonetinių dėsnių pasireiškimą. Daugiausia šioje srityje XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje nusipelnė O. Šraderis, kuris, be daugelio istorinių lingvistinių darbų, 1901 m. išleido indoeuropiečių realiųjų žodyną [Schrader O., 1901]. Žodžiu, O. Šraderio, H. Hirto [Hirt H., 1905 – 1907] ir ypač prancūzų sociologinės mokyklos atstovų su A. Mejė priešakyje darbai padėjo palyginti tvirtą pagrindą tolesniems indoeuropiečių socialinių terminų tyrinėjimams. Be to, daug papildomos medžiagos lingvistams sukaupė priešistorinė archeologija, etnografija bei kitos pagalbinės disciplinos. Taip pat nereikia užmiršti, kad XX a. pradžioje į lingvistinius tyrinėjimus buvo įtraukti tocharų ir hetitų kalbų faktai, davę taip pat nemaža naujų duomenų šios srities tyrinėtojams.

Tiesa, XX a. trečiajame dešimtmetyje visiškai susiformavus struktūrinei lingvistikai, kurį laiką indoeuropiečių kilmės bei jų civilizacijos klausimais buvo šiek tiek mažiau domimasi, negu XIX a. pabaigoje – pačioje XX a. pradžioje, nes dauguma lingvistų struktūriniais metodais ėmė tyrinėti kalbą kaip sistemą apskritai. Žinoma, nereikia susidaryti nuomonės, jog indoeuropiečių realijomis visiškai nebuvo domimasi. Visos paminėtos priežastys įnešė naujų korektyvų į anksčiau padarytas išvadas, patvirtino arba paneigė dalį anksčiau iškeltų hipotezių. Be to, daug naujų minčių davė indoiranėnų kalbų faktai, nes šių tautų senuosiuose rašto paminkluose nemažai kalbama apie indoiranėnų socialinę struktūrą, apie jų visuomenės pasidalijimą į tris grupes [Dumézil G., 1930; Benveniste E., 1932; 1938]; tai, be abejo, yra labai senų laikų padaras (plg. dar Dumézil G., 1958; Benveniste E., 1969, I, 279 – 292). Visų naujausių šios srities tyrinėjimų apibendrinimu turbūt galima laikyti 1969 m. Paryžiuje pasirodžiusį labai įdomų žinomo prancūzų lingvisto E. Benvenisto darbą „Indoeuropiečių socialinių terminų žodynas“ [Benveniste E., 1969], kuriame autorius labai originaliai aiškina senųjų indoeuropiečių (jų tarpe nemažos dalies ir lietuvių) socialinių institutų pavadinimų istoriją. Ta pačia proga reikia prisiminti, kad, be jau minėtų specialių indoeuropiečių protėvynę, jų civilizaciją bei socialinę struktūrą nagrinėjančių darbų, daugelio senųjų lietuvių kalbos socialinių terminų kilmę aiškina jvairiuose etimologiniuose žodynuose bei mažesnės apimties darbuose, kuriuos visus čia suminėti nėra galimybės, – tam reiktų daug daugiau vietos. Be to, čia nepretenduojama į išsamią senųjų lietuvių kalbos socialinių terminų tyrinėjimo isto-

riją, o tik vienu kitu pavyzdžiu norima parodyti, kad ne visų tyrinėtų senųjų lietuvių kalbos socialinių terminų kilmė, jų atsiradimo bei egzistavimo istorija yra aiški, nors nuo stambios A. Piktė knygos pirmojo leidimo iki E. Benvenisto žodyno pasirodymo praėjo visas šimtmetis. Žinoma, lietuvių socialinių terminų istorijoje ne antraeilį vaidmenį vaidina ir tas faktas, kad lietuvių kalbos rašto paminklai, kurie beveik visi yra vertimai iš kitų kalbų, siekia tik XVI a. Ši priežastis ir dar jų bažnytinis turinys duoda labai mažai naudos senųjų lietuvių kalbos socialinių terminų istorijai, o įvairūs valstybiniai dokumentai, kuriuose daugiausia turėtume rasti medžiagos šiam klausimui, parašyti ne lietuvių kalba ir į juos pateko vėlyvesni ir tik tokie socialiniai terminai, kurių tikslų atitikmenų nebuvo dokumento kalboje arba jų nežinojo dokumentą rašęs raštininkas (plg. Lingis J., 1970, 292; Jablonskis K., 1941). Bet grįžkime prie senųjų lietuvių kalbos socialinių terminų tyrinėjimo istorijos ir pasižiūrėkime, kaip lingvistinėje literatūroje buvo nagrinėjami socialinių grupių pavadinimai.

1. Liáudis

Šalia formos *liáudis* „žmonės, minia, būrys“ lietuvių kalbos tarmėse yra *liaudžia* „didelė šeimyna (tiek savi, tiek svetimi), minia, būrys“. Pirmoji forma reiškė „žmonės, tauta“ aptinkama senuosiuose raštuose, pvz., M. Daukšos „Postilėje“ skaitome: *Šitai apsakau jums džiaugsmą... kursai bus visai liaudi (liaudžiai)* (LKŽ VII 391).

Artimiausi *liáudis*; *liaudžia* giminaičiai yra latvių *lāudis* „Lente, Volk, Gesinde“, senovės prūsų *ludis* „Wirt“, *ludini* „Wirtin“, *ludysz* „Mensch“ [Fraenkel E., 1962, 360–361] bei senovės slavų *ljudъ* „народ“, *ljudŭje* „люди“, senovės vokiečių aukštaičių *liut*, senovės anglų *leod*, vokiečių *Leute* „люди“ [Фасмер М., 1967, 545; Fraenkel E., 1962, 360–361; Pokorny J., 1959, 684–685; Schrader O., 1901, 807–808; Benveniste E., 1969, I 323; taip pat Бенвенист Э., 1974, 355]. Toliau visi šie žodžiai siejami su graikų *ἐλευθερος* „laisvas“, lotynų *liber* „laisvas“, *liberī* „vaikai“, gotų *liudan* „augti“, senovės indų *rōdhati* „auga, kyla“, albanų *l'ind* „gimdau“, *pol'em* „liaudis, tauta“ [Fraenkel E., 1962, 360–361; Pokorny J., 1959, 684–685; Фасмер М., 1967, 545; Schrader O., 1901, 807–808; Трубачев О. Н., 1959, 169] ir t. t., kurie kildinami iš ide. šaknies **leudh-* [Pokorny J., 1959, 684–685]. Vis dėlto iki šiol lietuvių (*resp.* baltų) žodžio *liáudis* ir jo artimiausių giminaičių slavų bei germanų kalbose kilmė nėra visai aiški [Ernout A., Meillet A., 1951, 632; Chantraine P., 1970, 337; Трубачев О. Н., 1959, 168]. Taip manoma turbūt dėl dviejų priežasčių: pirma, graikų *ἐλευθερος* „laisvas“ ir lotynų *liber* „laisvas“, *liberī* „vaikai“ iš pirmo žvilgsnio semantiniu požiūriu, atrodo, nieko neturi bendra su baltų, slavų bei germanų kalbų socialiniu terminu, vartojamu *liaudžiai* pavadinti, antra, tiek graikų, tiek lotynų kalbos žodžiai vartoti taip pat kaip socialiniai terminai yra dariniai, kurių rekonstruota forma **(e)leutheros*. Ši būdvardinė forma, E. Benvenisto nuomone, yra kilusi iš daiktavardinės **leudho-* arba **leudhes-* [Бенвенист Э., 1974, 356]. Nežiūrint to, jog E. Benvenistas „Indoeuropiečių socialinių terminų žodyne“, remdamasis semantine rekonstrukcija, atrodo, patikimai įrodė graikų ir lotynų kalbų minėtų socialinių terminų ryšį su ide. šaknimi **leudh-*, o tuo pačiu ir su *liaudies* pavadinimais slavų bei germanų kalbose, naujausio graikų kalbos etimologinio žodyno autorius P. Šantrenas, kuris, reikia manyti, buvo susipažinęs su E. Benvenisto išvadamis, rašo, jog lotynų *liber* bei graikų *ἐλευθερος* sugretinimas su terminais, vartojamais germanų, baltų ir slavų kalbose *liaudžiai* pavadinti, yra galimas, bet sunkiai įrodomas (Un rapprochement de lat. *liber* et de grec *ἐλευθερος* avec des termes désignant le peuple en germanique et en balto-slave peut séduire, mais ne se laisse pas démontrer – Chantraine P., 1970, 337). Vadinas, ir dabar šio, kaip ir daugelio kitų, lietuvių kalbos socialinio termino istorijoje dar daug tamsių dėmių. Todėl visai nenuostabu, kad kurį laiką buvo netgi abejojama *liáudies* lietuviškumu, nes nei lie-

tuvių, išskyrus turbūt asmenvardžius, pvz.: *Výliaudas, Liáudginas* [Būga K., 1958, 256], nei latvių kalbose nerandame daugiau senesnių šios šaknies darinių. Prieš tokią nuomonę ne kartą pasisakė K. Būga, nurodęs, jog „*liáudis* yra vienas seniausių mūsų kalbos žodžių“, kurio „senumu džiaugiasi viso pasaulio kalbininkai“ [Būga K., 1959, 56]. Bet K. Būga lietuvių kalbos liaudies pavadinimą lygino tik su latvių *lāudis*, slavų *ljudъ, ljudije* bei senovės vokiečių aukštaičių *liut* ir tolimesnių jo giminaičių nenurodė [Būga K., 1958, 382]. Tiesa, K. Būga nenagrinėjo *liáudies* kaip socialinio termino, nesidomėjo šiuo terminu pavadinto socialinio instituto kilme. Jis tik stengėsi apginti nuo puristų *liáudies* teises lietuvių kalboje.

Tokia būtų trumpa lietuvių kalbos socialinio termino *liáudis* tyrinėjimo istorija, kuri mums duoda palyginti nedaug žinių apie šio socialinio instituto kilmę. Taip yra tikriausiai todėl, kad lietuvių (*resp.* baltų) *liáudis* kaip socialinis terminas buvo nagrinėjama kitų ide. kalbų fone, remiantis dažniausiai vien tik garsų atitikimo dėsniais, nesidomint specialiai socialinio instituto baltų kalbose susiformavimo istorija ir, be to, dažnai išleidžiant iš akių semantiką, kuri terminų istorijoje užima svarbią vietą. Semantika gali duoti daug papildomos medžiagos senųjų socialinių terminų formavimosi istorijai bei jų etimologijai išaiškinti. Pavyzdžiui, visai neseniai S. Karaliūno (1976, 89) pareikšta mintis apie leksemų *liūsti, liūdėti*, kurios paprastai kildinamos iš ide. šaknies **leud-* [Pokorny J., 1959, 684], ir *liáudis, liaudžià* semantinę bei etimologinę ryšį, atrodo, yra pirmas bandymas.

2. Šeima

Iš karto reikia pasakyti, kad *šeimōs* istorija ir kilmė taip pat nėra visiškai aiški, nors šis senas lietuvių kalbos socialinis terminas darybos požiūriu nėra taip izoliuotas kaip ką tik nagrinėta *liáudis*. Be pamatinės formos *šeimà* lietuvių kalboje palyginti plačiai paplitęs senas darinys *šeimyna* (plg. *kaimynas, -a, avynas*), kuris dabar kai kuriose tarmėse vartojamas ta pačia reikšme kaip *šeimà*. Anksčiau jų vartojimas, be abejo, buvo daug griežčiau diferencijuotas, plg. *šeimynauti* (*:šeimyna*) „ieškoti šeimynos“ [Skardžius P., 1943, 499]. Be *šeimōs, šeimynos*, lietuvių kalboje vartojama *šeiminiškas, -ė, šeimyninis, šeiminkauti* ir kiti tą pačią šaknį turintys anksčiau ar vėliau atsiradę žodžiai. Panašiai yra ir latvių kalboje, – greta pamatinio žodžio *sāime* „Hausgesinde, Familie in weiteren Sinne“ vartojama *sāimenieks* „Wirt, Hausherr“, *sāimnīcība* „Wirtschaft, Haushaltung, Hausvorstand“, *sāimnīkuot* „wirtschaften, Wirtschaft fuhren“ [Fraenkel E., 1965, 970]. Prūsų kalbos paminkluose aptinkame *seimīns* „Gesinde“, kuris yra priesaginis darinys iš šaltiniuose, atrodo, nepaliudytos formos **seime*.

O. Šraderis savo „Reallexikone“, kalbėdamas apie šeimos pavadinimą ide. kalbose, visiškai neužsimena apie lietuvių bei latvių kalbų pamatinius žodžius *šeimà* ir *sāime* ir, remdamasis slavų *semija, seminъ* bei lietuvių *šeimyna*, prūsų *seimīns*, rekonstruoja bendrą baltų ir slavų (lituslavische) formą **sei-mi-* [Schrader O., 1901, 223]. O. Šraderis, atrodo, sąmoningai nenurodo beveik identiškų formų germanų (plg. gotų *haims* „селение“, senovės vokiečių aukštaičių *heim* „родина“) bei iš dalies graikų (plg. *κῶμη* „kaimas“) kalbų atitikmenų (plg. Schrader O., 1901, 143), kaip dauguma etimologinių žodynų autorių, kurie, priskyre prie jų dar ir lietuvių *kiēmas, káimas*, latvių *ciēms*, prūsų *caymis*, visus kildina iš ide. šaknies **k'ei-* „gulėti“. Čia mes vėl susiduriame su iki šiol neišspręstu klausimu, koks santykis yra tarp lietuvių *šeimà* ir *kiēmas, káimas*. O. Šraderis lietuvių *kiēmas, káimas* lygino su graikų *κῶμη* „kaimas“, gotų *haims* „селение“ bei sen. slavų *pokoje*, pažymėdamas, kad lietuvių *kiēmas* „kaimas“, gotų *haims* bei graikų *κῶμη* turbūt kažkada reiškė ramybę po ilgą klaidžiojimą (plg. Шрадер О., 1913, 61).

Lietuvių *šeimà*, *káimas*, *kiēmas* siejimu su graikų *κῶμη* bei germanų kalbų žodžiais, reiškiančiais gyvenvietę, abejojo „Graikų kalbos etimologiniame žodyne“ E. Buazakas [Boisacq E., 1916, 426; 544]. Šiek tiek vėliau negu O. Šraderis bei E. Buazakas, K. Būga rašė: „Sveikiau bus lietuvių žodžiui (kiemas) *κῶμη*’s visai nelietus. Labiau panašu į tiesą, kad *kiēmas*, *káimas* nėra atskirtinas nuo šių žodžių: sl. *po-čiti* „ilsėtis“, *pokojo*, lot. *quies*, lietuvių kaulių *kinis*“ [Būga K., 1959, 254 ir išn. 1; kitaip Фасмер М., 1971, 347–348]. Šiai K. Būgos etimologijai ne taip seniai pritarė V. Mažiulis, laikydamas ją patikimiausia [Mažiulis V., 1960, 208]. Žodžiu, lietuvių *šeimōs* bei *kiēmo*, *káimo* kaip socialinių institutų atsiradimo istorija ir toliau lieka ne visai aiški, juoba kad naujausi tyrinėjimai parodė, jog toks artimas lietuvių *šeimai*: *šeimynai*, slavų *semlja* priklauso prie terminų, žyminčių teritorinę vienybę [Трыбачев О. Н., 1959, 164–165]. Be to, kaip jau buvo minėta, ne visai aiškus santykis ne tik tarp lietuvių *šeimà*: *kiēmas*, bet ir tarp *šeimà*: *šeimýna*. P. Skardžiaus pareikšta nuomonė, jog *šeimyna* (plg. *kaimýnas*, -à) yra sudaiktavardėjęs būdvardis, reiškęs „šeiminis, šeimai priklausęs“, labai nedaug ką pasako apie jį kaip socialinį terminą [Skardžius P., 1943, 269]. Aišku yra tik tai, kad *šeimýna* – labai senas darinys (plg. lot. *vīcīnus* „arti kaimynystėje esąs“ iš *vīcus*, lietuvių *kaimýnas*: *káimas* [Skardžius P., 1943, 269]. Prie jų taip pat priklauso graikų (Mikėnų) linijiniu B raštu parašytuose tekstuose vartojamas terminas *ke-ke-me-na ko-to-na*, reiškiantis bendrai naudojamą žemę [Иванов Б. Б., 1957, 43–44; Chantraine P., 1970, 606]. Vadinas, šių lietuvių (*resp.* baltų) socialinių terminų (*šeimà*, *šeimýna*; *kiēmas*, *káimas*) istorijoje dar daug neįmintų mįslių, kurias, pasitelkus pagalbon socialinės istorijos faktus ir naujausių lingvistinių tyrinėjimų išvadas, reikia įminti, nes formalus jų kildinimas iš ide. šaknies **k’ei-*, atrodo, sunkiai paaiškinamas baltų kalbų faktais.

3. Tauta

Be lietuvių, tautą pripažįsta latviai ir prūsai, plg. la. *tàuta* „Art, Geschlecht, Gattung; das Volk, die Nation“, pr. *tauto* „Land“ [Fraenkel E., 1965, 1069]. Jo darybinis identiškumas bei reiškinių panašumas su kitų ide. kalbų (germanų, keltų, italikų, ilirų) žodžiais seniai patraukė kalbininkų, nagrinėjusių indoeuropiečių socialinę struktūrą, dėmesį. Jau A. Piktė lietuvių *tautà*, latvių *tàuta* lygino su giminiais kitų ide. kalbų žodžiais: oskų *touto*, gotų *tiuda* ir kt. [Pictet A., 1877, III, 89]. Tiesa, A. Piktė lietuvių *tautà* duoda reikšmę „Vokietija“. Šia reikšme šį žodį jis paėmė iš Prūsijos autorių žodynų, nes, anot K. Būgos, „žodis *tautà* žinoma kalbininkams ... tik tai reikšmė „Oberland, Deutschland“, t. y. tokia, kokios nežino nei senieji, nei naujieji lietuvių rašytojai, išskyrus Ruigio, Milkaus ir Neselmano žodynus [K. Būga, 1958, 381]. Prie šios pastabos nurodęs, jog žodį *tautà* rašytojai vartoja reikšmė „племя, нация“; „gens, natio“ ir pridėjęs pluoštą pavyzdžių iš M. Daukšos, S. Daukanto bei J. Juškos raštų, K. Būga plačiau šio seno lietuvių kalbos socialinio termino nenagrinėjo. Bet šios jo pastabos, atrodo, labai daug patarnavo socialiniam terminui *tautà* įsitvirtinti lingvistinėje literatūroje bent jau greta reikšmės „Oberland, Deutschland“ ir ta reikšmė, kuria jis nuo seno buvo vartojamas (plg. Trautmann R., 1923, 315; Walde A., Pokorny J., 1930, 714; Feist S., 1939, 496).

Kadangi socialinio termino kitose ide. kalbose **teuta* atsiradimo aplinkybės, E. Benvenisto žodžiais tariant, yra aiškos [Benveniste E., 1969, I, 366], tai kalbėti smulkiai apie lietuvių *tautōs* artimiausius giminaičius kitose ide. kalbose, atrodo, nėra reikalo, nes jie mums kol kas nepadedą išsiaiškinti *tautōs* kaip socialinio instituto susiformavimo istorijos lietuvių bei apskritai baltų kalbose. Be to, tai atskiras ir sudėtingas klausimas, reikalaujantis specialių tyrinėjimų. Jo istorija, rodos, pasidarytų daug aiškesnė, jeigu išsiaiškintume, kaip *tautà* santykiauja su jau minėtu kitu senu lietuvių kalbos socialiniu terminu *liāudis*, vartojamu taip pat socialinei gru-

pei pavadinti. Galbūt mes čia turime labai seną, iš gilios senovės paveldėtą, socialinės istorijos reiškinių, juk abiejų šių terminų senasis vartojimo skirtumas nėra aiškus, juo labiau kad abu (*tautà*, atrodo, dažniau) įeina į senus dvikamienius lietuvių kalbos asmenvardžius, abu neturi aiškių, tą pačią šaknį turinčių, senesnių darinių, kurie labai praverstų aiškinant šių socialinių terminų istoriją.

Po šių trumpų pastabų, atrodo, aišku, kad senųjų lietuvių kalbos socialinių terminų, tyrinėtų kitų ide. kalbų fone, istorija toli gražu nėra aiški. Ji reikalauja dar daug papildomų tyrinėjimų, norint atsakyti į vis iškylančius klausimus. Taip yra galbūt dar ir todėl, kad į žodį, į terminą dažnai buvo žiūrima kaip į kažkokios abstrakcijoje egzistuojančios griežtos sistemos narį ir retkarčiais netgi „užmirštama“, kad greta fonetinių dėsnių, kurie, beje, taip pat neapsieina be išimčių, egzistuoja ir semantiniai, sunkiau paaiškinami, dėsniai. Leksikos raida visada yra glaudžiai susijusi su visuomenės vystymusi, jos kultūra bei mąstymo būdu ir ne viską čia galima išsiaiškinti vien tik palyginti griežtais fonetiniais dėsniais. Aiškinti socialinių terminų kilmę, jų istoriją, be abejo, labai daug gali padėti retrospektyvinė sociolingvistika, kuri, anot J. Dešerijevio, padėtų įveikti istorinio lyginamojo metodo trūkumus (plačiau: Дешериев Ю. Д., 1977, 358–359), bene ryškiausiai atsiskleidžiančius tyrinėjant senųjų socialinių institutų pavadinimus, nes nagrinėjant jų istoriją vien lingvistinių faktų nepakanka. Visų pirma čia reikia išsiaiškinti, kaip atsirado socialinę reikšmę turinti sąvoka, t. y., kiek galima smulkiau išsiaiškinti pačio socialinio instituto atsiradimo, egzistavimo ar išnykimo priežastis. Žodžiu, pirmiausia reikia susipažinti su socialinės istorijos faktais, o tik po to pradėti lingvistiškai nagrinėti patį socialinį terminą, jo istoriją, nes „lyginamoji istorinė analizė leidžia nustatyti, kad terminas, vėliau vartotas atskiroms socialinėms grupėms pavadinti, pradžioje šios socialinės reikšmės neturėjo“ [Иванов В. В., 1957, 51]. Tai, atrodo būdinga ne tik socialinių grupių pavadinimams, bet visiems bet kurios kalbos socialiniams terminams, jeigu jie nėra skolinami. Be to, niekada nereikia užmiršti, kad, išnykus socialiniam institutui, nebūtinai turi išnykti arba pasitraukti į pasyvųjį leksikos fondą ir tą sąvoką reiškęs žodis. Jis, netekęs ankstesnės specifinės reikšmės, per tam tikrą laiką gali įgyti naujas reikšmes ir likti pilnateisiu kalbos piliečiu.

Literatūra

- Benveniste É. Les classes sociales dans la tradition Avestique. — Journal Asiatique. Paris, 1932, t. 221, Nr. 1.
- Benveniste É. Traditions indo-iraniennes sur les classes sociales. — Journal Asiatique. Paris, 1938, t. 230, Nr. 4.
- Benveniste É. Le vocabulaire des institutions indo-européennes. T. I. Économie, parenté, société. T. 2. Pouvoir, droit, religion. Paris, 1969.
- Boisacq E. Dictionnaire étymologique de la langue grec. Heidelberg—Paris, 1916.
- Būga K. Rinktiniai raštai. V., 1958, t. I; 1959, t. II.
- Chantraine P. Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Paris, 1970, t. 2.
- Dumézil G. Le préhistoire indo-iranienne des castes. — Journal Asiatique. Paris, 1930, t. 216, Nr. 1.
- Dumézil G. L' idéologie tripartite des indo-européens. Bruxelles, 1958.
- Ernout A., Meillet A. Dictionnaire étymologique de la langue latine. Paris, 1951, t. I, 3e éd.
- Feist S. Vergleichendes Wörterbuch der gotischen Sprache. Leiden, 1939, 3 Aufl.
- Fraenkel E. Litauisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg—Göttingen, 1962, 1965, Bd. I, II.
- Hirt H. Die Indogermanen. Strassburg, 1905–1907, Bd. I–II.
- Jablonskis K. Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje. 1941, d. I.
- Karaliūnas S. Lie. *čiūtnas* „dailus, švarus, tvarkingas...“, *taūsti* (-čia) „ilgėtis, liūdėti“ ir jų giminaičiai. — Baltistica. V. 1976, t. 12(1).
- Lingis J. Išnykę ir pasikeitę socialinės reikšmės žodžiai lietuvių kalboje. — Donum Balticum. Stockholm, 1970.
- Locher J. P. Lettisch *tauta*, plur. *tauti* usw.: Varianten des Stammaslautes in ihrer Beziehung zur Wortbedeutung. — In: Donum Balticum. Ed. by Velta Rūķe-Dnaviņa. Stockholm, 1970.
- Locher J. P. Die „Darbay senuju lituwu yra žemaycziu“ von Daukantas: Zur Genese des Textes — eine Analyse auf der Grundlage der Wortfeldes *tauta* — *giminė*. — Baltistica. II priedas. 1977.

- Mažiulis V.** *Dėl žodžių dyāras, kiēmas.* — Kalbotyra. V., 1960, t. 2.
- Pictet A.** Les origines Indo-européennes ou les Aryas primitifs. Essai de paléontologie linguistique. Paris — Genève, 1859 — 1863, pt. 1 — 2.
- Pictet A.** Les origines Indo-européennes ou les Aryas primitifs. Essai de paléontologie linguistique. Paris, 1877, t. I — III, 2e éd.
- Pokorny J.** Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. Bern und München, 1959, Bd. I.
- Schrader O.** Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde. Strassburg, 1901.
- Skardžius P.** Lietuvių kalbos žodžių daryba. V., 1943.
- Trautmann R.** Baltisch — slavisches Wörterbuch. Göttingen, 1923.
- Walde A., Pokorny J.** Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen. Berlin und Leipzig, 1930, Bd. I.
- Бенвенист Э.** Общая лингвистика. — М., 1974.
- Дешериев Ю. Д.** Социальная лингвистика. — М., 1977.
- Иванов В. В.** Социальная организация индоевропейских племен по лингвистическим данным. — Вестн. истории мировой культуры. М., 1957, № 1.
- Трубачев О. Н.** История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя. — М., 1959.
- Фасмер М.** Этимологический словарь русского языка. — М., 1967, 1971, т. 2, 3.
- Шрадеръ О.** Сравнительное языковедение и первобытная история. — СПб., 1886.
- Шрадеръ О.** Индоевропейцы. — СПб., 1913.

Lietuvos TSR Mokslų Akademijos
Lietuvių kalbos ir literatūros institutas

ИЗ ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ СТАРЫХ СОЦИАЛЬНЫХ ТЕРМИНОВ ЛИТОВСКОГО ЯЗЫКА

Резюме

История старых социальных терминов литовского языка отдельно до сих пор нигде не была описана, но в лингвистической литературе о них неоднократно говорили представители так называемой лингвистической палеонтологии в конце XIX — в начале XX вв. В истории старых социальных терминов литовского языка еще много неясных вопросов, хотя речь о них шла не только в крупных работах А. Пикте, О. Шрадера, Г. Хирта, Э. Бенвениста, но и в разных этимологических словарях, в статьях, посвященных вопросам прародины, культуры и цивилизации древних индоевропейцев.

В статье описывается история изучения социальных терминов литовского языка *liáu-dis* — „люди, народ, толпа людей“, *liaudžia* „большая семья, челядь, толпа людей“, *šeima* „семья“, *šeimyna* „челядь, семья“, *tautà* „племя, нация“ и делается попытка доказать, что без помощи ретроспективной социальной лингвистики нельзя точно определить происхождение этих терминов.